

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps2-B21z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)

Штефаняк **Олександра**
Олександрівна

Керівник:
Куриця Денис Іванович,
кандидат психологічних наук,
доцент, старший викладач кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ	7
1.1. Теоретико-методологічний огляд вивчення особистісної зрілості сучасними науковцями	7
1.2. Особистісна зрілість та особливості її формування у майбутніх психологів	13
Висновки до першого розділу	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	25
2.1. Організація та етапи проведення дослідження	25
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	31
Висновки до другого розділу	43
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність дослідження. Досягнення особистісної зрілості виступає одним із ключових екзистенційних завдань кожної людини як біосоціальної істоти, що живе в конкретній історико-цивілізаційній спільноті.

Для успішної самореалізації необхідно сформувати різноманітні компетентності, які через набуті знання, сформовані уміння та відрефлексовані навички сприятимуть свідомому психічному й соціальному розвитку.

Впродовж професійного становлення (зокрема у процесі професійно спрямованої освіти) та під час виконання своїх професійних функцій психолог має опанувати не лише загальнопрофесійні якості, а й спеціалізовані технології діяльності.

Очевидно, що сучасним студентам-психологам важливо як здобуття розгалуженої фахової інформаційної бази, так і набуття прикладних навичок, які згодом стануть основою їх професійної діяльності. Відтак акцент на інтелектуально-діяльнісному підході у підготовці майбутнього психолога займає вагоме місце у його професійному становленні. Багатовекторний розвиток особистості майбутнього психолога як компетентного фахівця, здатного ефективно допомагати іншим і самому собі, закладено не лише в професіограму, а й стає провідною ідеєю його професійної діяльності.

Особистісне зростання майбутнього психолога тісно пов'язане із самореалізацією, адже обрана професія передбачає активну, часто емоційно виснажливу взаємодію з людьми, які потребують допомоги. Оскільки психологічна діяльність належить до типу "людина-людина", ризики психоемоційного вигорання внаслідок розв'язання чужих проблем, можливих конфліктів і надмірного співпереживання чужому болю є досить високими.

Діяльнісний та професійний розвиток майбутнього психолога відбувається під впливом численних чинників. Саме тому він має оволодіти не лише техніками психозахисту та копінг-стратегіями, а й методами

самонавіювання, ауторелаксації та іншими засобами підтримання особистісної стійкості.

Послідовний і тривалий професійний розвиток студента як майбутнього фахівця значною мірою залежить від його здатності глибоко оволодіти психологічними знаннями та уміннями адаптуватися до вимог і норм соціального середовища. Отже, зріла особистісна самореалізація бере свій початок ще під час навчання в університеті.

Формування ерудованого та сучасного професіонала відбувається в аудиторії, де майбутній психолог отримує і теоретичні знання, і практичні навички, що сприятимуть його подальшому розвитку як у професійній, так і в інших сферах життя.

Питання організації та змісту різноманітної професійної підготовки психологів висвітлені у працях відомих українських науковців, таких як О. Бондаренко, Ж. Вірна, П. Горностай, Я. Гошовський, С. Максименко, Л. Онуфрієва, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Чепелєва, Н. Шевченко, О. Штепа, Т. Яценко та інших.

Більшість теоретичних концепцій об'єднує положення про те, що особистісне зростання майбутнього психолога є визначальним чинником для успішної професійної реалізації, досягнення професійного акме та гармонійного саморозвитку в різних сферах життя.

Відтак недостатня розробленість цієї проблематики та її важливість для сучасного українського освітнього середовища зумовлюють актуальність проведеного дослідження.

Метою нашого теоретико-емпіричного дослідження було всебічне дослідження найважливіших психологічних аспектів, шляхів, засобів і методів розвитку професійно важливих характеристик особистісної зрілості студентів-психологів.

Комплексне вивчення феномену особистісної зрілості передбачає аналіз усієї динаміки її становлення – від періоду студентства до етапу професійної діяльності як психолога-практика.

Об'єктом даного дослідження є психологічна зрілість особистості.

Предмет дослідження складають особливості процесу формування особистісної зрілості у студентів, що здобувають спеціальність психолога.

Основні завдання, поставлені в межах нашої роботи:

1. Виконати аналітичний огляд наукової літератури з метою виявлення теоретичних засад підходів до вивчення особистісної зрілості в межах сучасної психології.
2. Провести поглиблений аналіз особливостей розвитку психологічної зрілості у студентів-психологів та обґрунтувати важливість формування цієї якості для їхньої майбутньої професійної самореалізації.
3. Реалізувати емпіричне дослідження визначеної проблематики на вибірці студентів, застосувавши валідні та надійні психодіагностичні методики.

Методами дослідження виступали спостереження, бесіда, «Тест-опитувальник особистісної зрілості» (розроблений Ю. Гільбухом), «Опитувальник особистісної зрілості» (створений О. Штепою), а також «Методика діагностики соціально-психологічної адаптації» (К. Роджерса і Р. Даймонда).

База дослідження. Базу дослідження склав Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи. Проведення дослідження охоплювало період із листопада 2024 року до березня 2025 року. Основною вибіркою стали 43 студенти, які навчаються на другому (25 осіб) та четвертому (18 осіб) курсах за спеціальністю «Психологія».

Теоретичне значення дослідження полягає в розширенні наукових уявлень щодо особливостей формування особистісної зрілості у студентів факультету психології в сучасних умовах.

Практичне значення отриманих результатів визначається можливістю їх застосування в освітньому процесі університету, а також для

індивідуальної роботи з майбутніми психологами з метою оптимізації їхнього особистісного розвитку.

Апробація та впровадження результатів. Результати проведеного дослідження доповідалися здобувачем та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (29 жовтня 2024 р., м. Кам'янець-Подільський), на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 19 листопада 2024 р.), на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 18 лютого 2025 р.), на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2025 р.) та знайшли своє відображення у публікації автора.

Публікація.

Штефаняк О.О. Психологічні засади формування особистісної зрілості у майбутніх психологів. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин*: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2025 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2025. 236 с. Укр., англ., пол. / С. 183–186.

URI: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9172>

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (57 джерел).

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів теоретичних і емпіричних досліджень дозволило сформулювати такі основні положення:

1. Феноменологія зрілої особистості та особистісної зрілості стала об'єктом ретельного вивчення як у зарубіжній, так і в українській психологічній науці. Серед основних напрямів дослідження цієї проблематики варто виділити:

- Розмежування понять «дорослість» і «зрілість», із акцентом на те, що дорослість не завжди означає зрілість, що свідчить про гетерохронність розвитку цих процесів.
- Протиставлення характеристик зрілої особистості рисам ригідної, егоїстичної, девіантної, невротичної, депривованої чи інфантильної особистості.
- Систематизація та обґрунтування основних функціональних і змістових характеристик зрілої особистості: самостворення, самопрезентація, самооб'єктивація, самодетермінація, саморозвиток, самофутурування, відповідальність за власне життя, повноцінне самоусвідомлення, самоприйняття, активна громадянська позиція, самомотивованість тощо.
- Інтерпретація особистісної зрілості як активної реалізації сутності особистості через співвідношення її потенціалу, задатків і домагань із критеріями особистісного розвитку.
- Підхід, що підкреслює значення життєвої самоактуалізації в різних сферах діяльності та передання позитивного досвіду наступним поколінням як аспект досягнення зрілості.

2. Відзначено різноманіття теоретичних підходів до розуміння феномена особистісної зрілості. У дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів виділяються ключові концепти, такі як:

- «Сердечна людина» (Г. Сковорода, П. Юркевич),

- «самоефективна особистість» (А. Бандура),
- «зріла особистість» (Г. Оллпорт),
- «автентична особистість» (Ф. Перлз),
- «особистість плідного характеру» (Е. Фромм),
- «творчий тип митця-художника» (О. Ранк),
- «людина внутрішньої єдності» (Р. Ассаджолі),
- «особистість як рух до саморуху» (Г. Костюк),
- «повноцінно функціонуюча особистість» (К. Роджерс),
- «особистість, що розвивається» (С. Максименко),
- «активний суб'єкт життя» (А. Менегетті),
- «самоактуалізатор, трансцендент» (А. Маслоу),
- «креативна людина» (П. Вайнцвайг),
- «людина-актуалізатор» (Е. Шостром),
- «людина – суб'єктність» (В. Татенко),
- «когнітивна людина» (С. Холлідей, М. Чандлер),
- «розвинута особистість» (Л. Сев),
- «особистість у владно-підвладних відносинах» (А. Адлер),
- «людина як вчинок» (В. Роменець),
- «людина як Его, Супер-Его та Ід» (З. Фройд) та інші.
- Попри різноманіття концепцій, питання розуміння особистісної зрілості залишається відкритим для подальших теоретичних пошуків.

3. Теоретичний і емпіричний аналіз дозволив сформулювати модель зрілого, компетентного та ефективного психолога-професіонала, яка включає:

- автентичність як базову ознаку справжності й індивідуальності;
- високу особистісно-професійну готовність до автономності, креативності, самостійності, наполегливості, незалежності у процесі самовдосконалення;

- розвинені емоційно-вольові й когнітивні якості, серед яких високий інтелектуальний рівень, евристичність, внутрішня мотивація, психоемоційна стабільність, неконфліктність, афективна врівноваженість, здатність до саморегуляції та повного самоприйняття;
- високий рівень емпатії та гуманістичне ставлення до інших;
- сформовану ідентичність, що базується на реалістичній самооцінці та розвиненій Я-концепції;
- розвинений соціальний та емоційний інтелект, ефективні комунікативно-перцептивні навички, доброзичливе ставлення до оточення.

Подальші перспективи дослідження вбачаються у розробці спеціалізованих тренінгових програм, спрямованих на оптимізацію процесу формування особистісної та професійної зрілості майбутніх психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Н.О., Рибачук Л.І. Психологічна зрілість як основа готовності до професійної діяльності психолога. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2010. 7. 29-43.
2. Барчій М., Воронова О. Окремі підходи дослідження особистісної і професійної зрілості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2019. 16-23.
3. Бондаренко І.І. Психологічні умови ефективної професійної адаптації психологів-початківців: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2004. 19 с.
4. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога. *Дисертація. ... докт. психол. наук*. Київ, 2004.
5. Вознюк А.В. Особливості розвитку особистісної компетентності практичних психологів. *Publishing House "Baltija Publishing"*, 2021.
6. Дідик Н.М. Особистісна зрілість як акме особистості психолога-професіонала. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*. 3. 2009. 112-122.
7. Дідик Н.М. Професійно значущі характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*. 7. 2010. 190-206.
8. Дідик Н.М. Теоретичне обґрунтування моделі професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. 2. 36-43.
9. Забаровська С.М. Програма тренінгу емоційної компетентності для практичних психологів. *Практична психологія та соціальна робота*. 9. 2013. 47-59.

10. Зимовін, О., Заїка, Є. (2014). Рефлексивність особистості як предмет психологічного пізнання. *Психологія і суспільство*. № 2. С. 90–97.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2014_2_9
11. Каткова Т.А., Прокоф'єва О.О. Розвиток професійно-особистісної зрілості майбутнього психолога в процесі виробничої практики. *Актуальні проблеми психології: зб.наук.пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, XI (20). 75-89.
12. Католик Г.В. Психологія формування професійної Я-концепції практичного психолога. Монографія . Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 405 с.
13. Кісарчук З. Практикуючий психолог: моральні цінності і професійна парадигма Психологічна допомога сім'ї. К., 2006. С. 106-117.
14. Кравчина, Т.В. (2023). Рефлексивність як властивість суб'єкта. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. Київ : Видавничий дім «Гельветика». Вип. 94. С. 85–89. <http://enpuir.npu.edu.ua:8080/handle/123456789/43522?show=full>
15. Кучер О.В. Система психологічних заходів щодо розвитку особистісної зрілості студентів-психологів. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. 42 с.
16. Кучманич І.М., Лисогор А.В. Значущість розвитку особистісної зрілості в процесі професійної підготовки студентів-психологів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Психологічні науки*, 2017, 1. 96-100.
17. Кісарчук З.Г. Актуальні питання професійної підготовки психологів-консультантів та психотерапевтів Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. *Матеріали Міжнародної наук. конференції*. К., 2002. Т. 4. С. 184-188.

18. Климчук, В.О. (2015). Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 290с.
19. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія Київ : ДП "Інформ.-аналіт. аг.", 2012. 200 с.
20. Лавріненко В.А. Емпіричне дослідження показників самоактуалізації студентів-психологів. Психологія і особистість : наук. журнал. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Київ; Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. 1 (23). 97-108.
21. Максименко С.Д. (2016). Поняття особистості у психології. Психологія і особистість. № 1. С. 11-17. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2016_1_3
22. Мартинюк І.А. Тренінгова програма розвитку професійних якостей психолога, визначальних для роботи в початковій школі. *Практична психологія та соціальна робота*, 1, 2004. 56-59.
23. Москаленко В.В. Соціальна психологія: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
24. Овсянецька Л.П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості *Актуальні проблеми психології*. 1: *Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія*. 2. Київ: Інст. психології Г.С. Костюка НАПН України. 2001. 105 - 110.
25. Онуфрієва Л.А. Дослідження психологічних детермінант розвитку професійної самосвідомості та особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського: збірник наукових праць*; за ред. СД Максименка, НО Євдокимової, 2013, 2. 227-233.
26. Онуфрієва Л.А. Розвиток професіоналізму майбутніх фахівців соціономічних професій: соціально-психологічний вимір: *монографія*. Київ: Видавець Бихун В.Ю., 2020. 320 с. ISBN 978-617-7699-08-7

27. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. 4, 5.
28. Пономаренко, Л.І. (2002). Тренінг розвитку рефлексивності у підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. №3. 8–17.
29. Савчин, М. (2016). Здатності особистості : монографія. Київ : ВЦ «Академія». 288с.
30. Терлецька, Л. (2005). Технологія самоаналізу. Київ : Главник. 96с.
31. Потопа К.Л., Каліщук С.М. Психолого-педагогічна технологія розвитку ціннісно-рольового компонента в структурі професійного становлення особистості майбутнього психолога: монографія. Запоріжжя. 2011. 280с
32. Пророк Н.В. Практичний психолог: професійно-важливі якості. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук.праць ін.-ту ім. Г. С. Костюка АПН України*; за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2001.Т. III. Ч.8. 190-194.
33. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник Текст; уклад.: М.В. Лемак, В.Ю. Петрище. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2011. 616с.
34. Психологія особистості: Словник довідник. За ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. Київ: Рута, 2001. 320 с.
35. Рєпнова Т.П. Феномен емоційної зрілості і кризи розвитку. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. 4. 42-46.
36. Рязанцева Е.Ю. Екзистенційні ресурси осіб, що переживають екзистенційну кризу : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса. 2012. 22 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/677/1/%D0%A0%D1%8F%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%AE%D1%80%D1%96%D1%97%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>

37. Семиденко В.А. Теоретичні та методичні основи професійного самовиховання студентів вузу. Хмельницький: ХДПІ, 2001. 255 с.
38. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ : ВІПОЛ, 2000. С. 176-203.
39. Сердюк Л.З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно синергетичний підхід : *монографія*. Київ : Університет «Україна», 2012. 323 с.
40. Сошина Ю.М. Ціннісно-смилова сфера майбутніх практичних психологів як чинник їх професіоналізації. Професіоналізація майбутніх практичних психологів: теоретичний і методичний аспекти : колективна монографія. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ “КНУ”, 2013. Т. 1. С. 132-151.
41. Титаренко Т.М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003, 4. 21-27.
42. Туркова Д.М. Психологічні чинники розвитку професійної емпатії майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2013. 18 с.
43. Фалько Н.М. Спрямованість на професійну діяльність майбутніх практичних психологів. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*. За ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. Київ. – Ніжин: Вид. НДУ; ДС Міланік, 2007. 10. 2. 131-133.
44. Шевченко Н.Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти. *Дисертація. ... докт. психол. наук*. Київ., 2005.
45. Шемелюк І.Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності «Я концепції» як показники особистісної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. 6. 26

46. Штепа О.С. Життєва філософія особистості. *Проблеми заг. та пед. психології: Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. За ред. С.Д. Максименка. Київ, 2002. 4, 5. 277–280
47. Штепа О. Особистісна зрілість як акмеологічна інваріанта психолога. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія*, 2003, 11. 56-66.
48. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. 2. 26 - 35.
49. Штепа О.С. Формування особистісної зрілості у підлітковому і юнацькому віці. *Соціальна психологія*.1(15). 2006. 129–146.
50. Штепа О. Результати емпіричної апробації шкали «умотивованість». *Тези звітної наукової конференції філософського факультету* / Відп. за випуск Л. Рижак, Н. Жигайло. Львів. Вип. 21. 2024, С. 289–293. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/02/Tezy-konferentsii-2024_13.02.pdf
51. Штепа О.С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Проблеми сучасної психології*. №39. 2018. С. 380–399. URL: http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2018/04/2018_39.pdf
52. Штепа, О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг. *Монографія*. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2008. 232 с.
53. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції. Навч. посібник. Київ: Либідь, 1996. 264 с.
54. Schoofs L., Hornung S., Glaser J. Prospective effects of social support on self-actualization at work – The mediating role of basic psychological need fulfillment. *Acta Psychologica*. 2022. Vol. 228. P. 1-9.
55. Gilad, Feldman, Roy F. Baumeister, Kin Fai Ellick Wong (2014). Free will is about choosing: The link between choice and the belief in free will. *Journal of*

Experimental Social Psychology, Vol. 55. PP. 239-245.
<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2014.07.012>

56. Wasserman, T., Wasserman, L. (2020). Motivation: State, Trait, or Both. In: Motivation, Effort, and the Neural Network Model. Neural Network Model: Applications and Implications. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-58724-6_8